

УДК [330.341.1:664](477)

Інна Журба

ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Инна Журба

ИННОВАЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Inna Zhurba

INNOVATIVE ASPECTS OF DEVELOPMENT OF FOOD INDUSTRY

Досліджено умови виникнення поняття «інноваційне харчове підприємство». Наведено міркування щодо проблеми стабільного розвитку харчової промисловості в регіоні. Доведено, що основним суб'єктом, здатним забезпечити сприятливі умови для інноваційного розвитку, зниження інноваційного ризику, стимулювання і фінансування інновацій, є держава. Зазначено, що фінансування інноваційної діяльності у харчовій промисловості України позначається ризикованістю, нестабільністю, недостатньою збалансованістю джерел. Вказано шляхи оптимізації моделі інноваційного розвитку харчових підприємств регіону.

Ключові слова: інновації, інноваційне харчове підприємство, інноваційний потенціал, продовольча безпека, фінансування, регіон, харчова промисловість.

Бібл.: 13.

Исследованы условия возникновения понятия «инновационное пищевое предприятие». Приведены соображения по проблеме устойчивого развития пищевой промышленности в регионе. Доказано, что основным субъектом, способным обеспечить благоприятные условия для инновационного развития, снижения инновационного риска, стимулирования и финансирования инноваций, является государство. Указано, что финансирование инновационной деятельности в пищевой промышленности Украины характеризуется рискованностью, нестабильностью, недостаточной сбалансированностью источников. Указаны пути оптимизации модели инновационного развития пищевых предприятий региона.

Ключевые слова: инновации, инновационное пищевое предприятие, инновационный потенциал, продовольственная безопасность, финансирование, регион, пищевая промышленность.

Библ.: 13.

The conditions of the emergence of the concept of "innovative food company." An argument on the issue of sustainable development of the food industry in the region. It is proved that the main subject that can ensure favorable conditions for innovative development, reduce innovation risk, incentives and financing innovation, is the state. It is noted that the financing of innovative activity in Ukraine affects the food industry riskiness, instability, lack of balance springs. The ways of optimization of innovative models of food companies in the region.

Key words: innovation, innovative food company, innovative capacity, food safety, financing, region, food industry.

Bibl.: 13.

JEL Classification: L66; O31

Постановка проблеми. Однією з основних умов забезпечення постійного економічного зростання в регіоні є якісне оновлення виробничої сфери, особливо галузей харчової промисловості. Її пріоритетний розвиток у системі інноваційної діяльності забезпечує технічне переобладнання і модернізацію всієї харчової галузі регіону. Одним з важливих факторів розвитку і становлення економіки є інтенсифікація інноваційної діяльності. Основна роль при цьому належить науковому сектору, який є генератором науково-технологічного розвитку харчової промисловості. Ця галузь забезпечує безперервне технологічне оновлення підприємств харчової промисловості регіону.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням інноваційного розвитку промисловості й окремих регіонів України займались провідні вчені П. П. Борщевський, М. П. Бутко, С. М. Шкарлет [1], Л. І. Федулова [2], І. Оdotюк [3], О. Амоша [4], В. М. Геєць [5], Г. О. Самохіна, Ж. В. Дерій [6], А. М. Поддєрьогін [7].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Але практично відсутні галузеві дослідження інноваційної діяльності, особливо у харчовій промисловості України в цілому та регіону зокрема.

Специфіка нинішньої інноваційної ситуації в Україні характеризується, з одного боку, появою принципово нових досліджень і прогресивних технологічних розробок, наявністю кваліфікованих наукових та інженерних кадрів, а з іншого – недостатнім рівнем нововведень у реальну практику виробництва та значною обмеженістю ресурсів.

Мета статті. Наведені міркування щодо проблеми стабільного розвитку харчової промисловості й зумовили актуальність обраної теми дослідження. Актуальність проблеми, її наукове і практичне значення зумовили мету, завдання та зміст дослідження.

Виклад основного матеріалу. «Інновації у харчовій промисловості» – настільки нове для України поняття, що не має відповідного визначення. Г. О. Сімахіна у своїй роботі [8] на основі опрацювання законодавчих документів [9] пропонує використовувати формулювання дефініції «інноваційне харчове підприємство» (ІХП) як «... модель організації сучасного виробництва, орієнтована на розроблення та реалізацію інноваційної харчової продукції і яка поєднує в собі принципи ринкової економіки та державного регулювання цією найважливішою сферою життєдіяльності суспільства...».

Необхідними елементами ефективності ІХП вона вважає: інноваційний потенціал, тобто сукупність висококваліфікованих кадрів, фінансово-економічних можливостей, необхідних для забезпечення діяльності підприємства; інноваційна культура як самостійний елемент і як складова інноваційного потенціалу[8].

Інноваційна діяльність організацій, особливо харчових, потребує якісно нового підходу. Вона повинна бути стратегічно орієнтована, з використанням системи заходів їх розроблення, впровадження, застосування, виробництва, комерціалізації та аналізу ефективності інновацій. Впровадження новітніх наукових розробок у виробництво призводить до підвищення технологічних показників промислових підприємств. Інновації на рівні галузей харчової промисловості в регіоні можна розподілити за такими ознаками. За змістом:

1. Технічні (вдосконалення матеріальної та технічної бази, застосування нового обладнання, комп'ютеризація та роботизація).
2. Економічні (впровадження нових методів планування та обліку витрат на підприємстві)
3. Управлінські (застосування нових методів управління персоналом).
4. Соціальні (інновації спрямовані на покращення умов праці робітників підприємства) [10].

За характером провадження:

1. Процесні (розроблення і впровадження нових технологій, комплексних методів організації та управління виробництвом).
2. Продуктові (інновації спрямовані на отримання нової продукції, що суттєво відрізняється від виробленої раніше) [10].

Інноваційне харчове підприємство можна розглядати як сучасне виробництво традиційних і нових харчових продуктів, що базується на досягненнях науково-технічного прогресу, передбачає активне використання нових технологічних і технічних рішень з метою постійного зростання соціальної та економічної ефективності господарювання.

Проаналізуємо стан виробництва продукції харчової промисловості регіону. За даними Управління статистики в Черкаській області, на підприємствах з виробництва харчових продуктів, напоїв випуск промислової продукції збільшився на 2,6 %. Серед випуску основних видів продукції порівняно з січнем–липнем 2015 р. зросло виробництво олії соєвої нерафінованої та її фракцій (крім хімічно модифікованих) у 18 разів, продуктів молоковомісних – у 1,7 разу, овочів консервованих натуральних – на 33,9 %, риби сушеної і в'яленої – на 17,0 %, вод натуральних мінеральних негазованих – на 15,2 %, м'яса свійської птиці свіжого чи охолодженого – на 9 %, сиру свіжого неферментованого (недозрілого і невитриманого, включаючи сир із молочної сироватки та кисломолочний сир) та круп – на 8,0 %, сирів жирних – на 5,3 %, напоїв безалкогольних – на 4,7 %, молока рідкого обробленого (пастеризованого, стерилізованого, гомогенізованого, топленого, пептизованого) – на 4,5 %, м'яса свиней свіжого чи охолодженого – на 1,9 %.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Водночас скоротився випуск риби переробленої чи консервованої в інший спосіб, крім готових страв із риби, на 42,7 %, борошна – на 40,1 %, лікерів та інших спиртних напоїв (крім спиртів дистильованих з вина виноградного, вичавок винограду або фруктів; віскі, рому, тафії, джину, ялівцевої настоянки, горілки з вмістом спирту не більше 45,4 %, спиртів дистильованих із фруктів) – на 37,5 %, хліба та виробів хлібобулочних нетривалого зберігання – на 24,8 %, вод натуральних мінеральних газованих – на 21,4 %, виробів ковбасних – на 13,3 %, масла вершкового – на 11,4 %, печива солодкого і вафель – на 10,6 %, м'яса великої рогатої худоби свіжого чи охолодженого – на 9,7 %, виробів здобних (булочок підвищеної калорійності, листкових, рулетів з маком, рогаликів тощо) – на 8,3 %, риби, у тому числі філе, копченої – на 2,5 %, олії соняшникової нерафінованої та її фракцій (крім хімічно модифікованих) – на 4,1 %.

Як бачимо з наведеного аналізу, ефективність діяльності підприємств харчової промисловості регіону залишається досить низькою. Також виникають певні труднощі сучасного застосування інноваційних можливостей, централізації ресурсів, оперативного управління інноваційним процесом при мінімальному ризику і неправильному виборі інноваційного напрямку.

Висока продуктивність і ефективність підприємств харчової промисловості як однієї зі складових економіки України є пріоритетом у забезпеченні економічної стійкості держави. У зв'язку з процесами економічної інтеграції, що зумовило конкуренцію і трудність виходу вітчизняної продукції на світовий продовольчий ринок, потрібний інноваційний розвиток харчової промисловості. Однак економічна ситуація, що склалася в Україні, знаходиться на низькому рівні застосування наукових знань, а примноження інноваційного виробництва відбувається дуже повільно.

Залежність країни від імпорту продуктів харчування, надмірні масштаби яких обумовлюють відтік із країни великих коштів для інвестування країн-імпортерів своєї продукції в Україну, роблять неможливим сприяння інноваційному розвитку економіки країни. Однак формування України як держави з розвиненими високими технологіями неможливо без впровадження нових технологій, які зможуть витримати жорстку конкуренцію [11].

Практикою усіх країн, що сформували інноваційну економіку, підтверджується, що основним суб'єктом, здатним забезпечити сприятливі умови для інноваційного розвитку, зниження інноваційного ризику, стимулювання і фінансування інновацій, є держава. Однією з причин повільного інноваційного розвитку в Україні є недостатня державна підтримка сфери дослідження і розробок. При цьому в країні доки ще є один з головних ресурсів – це знання й інтелект. На жаль, через відсутність попиту усередині країни ресурси ці практично не використовуються. Всі знання і зусилля концентруються на обслуговуванні потреб іноземних компаній, які приходять на український ринок не за готовими технологічними продуктами вітчизняного виробництва, а за науковими, технічними здібностями й інженерними знаннями наших фахівців. Формально в усіх громадських інститутах України відзначається домінуюча роль науки, нових технологій у підвищенні рівня економічного розвитку країни. Проте нині в Україні державної інноваційної політики немає в принципі. І ухвалення одних лише законів для її розвитку мало. Потрібне фінансування інноваційних процесів, створення сприятливих умов для розвитку інновацій на підприємствах з боку держави [12].

Активність інноваційної діяльності у харчовій промисловості прямо пов'язана з фінансовим станом підприємств, оскільки на сучасному етапі фінансування інновацій більш як на 75 % здійснюється за рахунок власних коштів підприємств, що, з одного боку, зменшує навантаження на бюджет країни, а з іншого – зумовлює недостатність коштів для забезпечення вимог науково-технічного прогресу. Технологічна відсталість

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

багатьох галузей харчової промисловості України обумовлює низьку продуктивність праці, високу ресурсо- і енергомісткість продукції. Таким чином, поряд зі створенням власних технологій, необхідне залучення сучасних зразків, розроблених в інших країнах, та їх швидке освоєння. У зв'язку з цим дуже важливо створити умови для розгортання інноваційних процесів [13].

Фінансування інноваційної діяльності у харчовій промисловості України позначається ризикованістю, нестабільністю, недостатньою збалансованістю джерел, відсутністю чітко визначених пріоритетів, що вимагає заходів на державному рівні, а також на рівні кожного окремого суб'єкта господарювання харчової промисловості.

Водночас в Україні спостерігається загальносвітова тенденція зваженого підходу до використання інновацій для пошуку нових ідей. Занадто високий рівень відкритості може негативно вплинути на довготривалий успіх компанії в інноваційній діяльності, оскільки може привести до втрати контролю та ключових компетенцій. У ході співпраці з зовнішніми джерелами ідеї стають на шлях використання концепції відкритих інновацій у харчовій промисловості [6].

Що стосується харчової промисловості, то більшість інновацій тут – це імітації і адаптації до існуючого рівня розвитку організації. Тому потрібно вести спостереження за новими і цікавими рішеннями, які з успіхом використовують інші. Нова ідея може бути оригінальною не лише в галузі застосування до рішення конкретної проблеми. Якщо інноватор прагне придумувати цікаві ідеї, то він повинен знати, що кращі з них можна запозичити. Геніальність тут полягає в тому, як застосувати чуже рішення до своєї проблеми. Можливо воно спрацює без будь-яких змін, як є, але ймовірніше за все, для ідеї буде потрібно деяка адаптація. Тому на перше місце тут можна було б виділити проблему сприйняття й усвідомлення майбутньої інноваційної діяльності, мотивації персоналу щодо можливих ефективних змін і стратегічних напрямів інноваційного розвитку підприємств. Сьогодні тільки ті підприємства, які орієнтовані на постійне технологічне, організаційне і кадрове удосконалення, можуть розраховувати на успіх у довгостроковій конкуренції.

Висновки і пропозиції. Щодо моделі інноваційного розвитку промисловості загалом і харчової промисловості зокрема, то на сьогодні у країні відсутня єдина науково обґрунтована, яка б мала вирішити коло першочергових завдань, серед яких потрібно визначити основні:

- визначення оптимального розподілу ресурсів між інвестиціями в імітування інновацій, які вже використані у світовій практиці, і авансуванням процесів створення вітчизняних інновацій;
- визначення оптимального розподілу ресурсів між інвестиціями в модернізацію діючих виробництв минулих технологічних укладів і створенням виробництв, що ґрунтуються на інноваціях сучасного та перспективних технологічних укладів;
- визначення можливостей експорту інноваційної продукції харчової промисловості;
- створення можливостей практичної інформатизації впровадження результатів вітчизняних наукових досліджень, створення об'єктів інфраструктури інноваційного розвитку тощо;
- створення можливостей і зацікавленості в розвитку галузевої науково-дослідної діяльності. Всі ці напрями будуть корисними і дадуть результат лише у своєму поєднанні.

Список використаних джерел

1. Шкарлет С. М. Мінімізація ризиків інноваційної діяльності в системі підвищення економічної безпеки аграрних підприємств / С. М. Шкарлет, В. П. Ільчук, В. С. Садчиков // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки». – 2014. – № 3. – С. 83–90.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

2. *Інноваційний* розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. І. Федулової. – К. : Основа, 2005. – 552 с.
3. *Одотюк І.* Якісний рівень сучасних інноваційних перетворень в промисловому комплексі України / І. Одотюк // Проблеми науки. – 2002. – № 12. – С. 33–36.
4. *Амоша О.* Інноваційний шлях розвитку України: проблеми та рішення / О. Амоша // Економіст. – 2005. – № 6. – С. 28–32.
5. *Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку* / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця. – К. : Інститут економічного прогнозування; Фенікс, 2003. – 1008 с.
6. *Дерій Ж. В.* Транспарентність інноваційної діяльності як необхідна умова існування та розвитку харчової промисловості України / Ж. В. Дерій, Н. В. Завгородня // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. – 2016. – Вип. 1 (47), т. (2). – С. 264–267.
7. *Поддєрьогін А. М.* Інновації та їх фінансове забезпечення в харчовій промисловості України / А. М. Поддєрьогін, А. В. Корнилюк // Фінанси України. – 2009. – № 11. – С. 94–100.
8. *Сімахіна Г. О.* Інноваційні технології у харчовій промисловості / Г.О. Сімахіна // Харчова промисловість. – 2012. – № 13. – С. 31–34.
9. *Збірник законодавчих і нормативних документів з науково-технічної, інноваційної діяльності та трансферу технологій / Український ін-т науково-технічної і екон. інформації ; уклад.: Ю. В. Михайлова.* – К. : УкрІНТЕІ, 2006. – 284 с.
10. *Економика пищевой промышленности (отраслевые и региональные особенности) : учебное пособие* / И. П. Богомолова, О. А. Лукинова, О. Г. Стукало, Н. М. Шатохина. – 3-е изд. – Воронеж : ВГТА, 2012. – 229 с.
11. *Комеліна О. В.* Напрямки вдосконалення фінансового механізму забезпечення інноваційної діяльності в Україні в сучасних умовах / О. В. Комеліна // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 17. – С. 21–28.
12. *Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс]* / за заг. ред. проф. В. І. Полохала. – К. : Парламентське видання, 2009. – С. 628. – Режим доступу : <http://kno.rada.gov.ua>.
13. *Товста Т. Л.* Інноваційна активність діяльності підприємств харчової промисловості [Електронний ресурс] / Т. Л.Товста // Вісник національного університету «Львівська політехніка». – 2008. – № 628. – С. 326–330. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/VNULP/Ekonomika/2008_628/51.pdf.

References

1. Shkarlet, S.M., Ilchuk, V.P., Sadchykov, V.S. (2014). Minimizatsiia ryzykiv innovatsiinoi diialnosti v systemi pidvyshchennia ekonomichnoi bezpeky ahrarnykh pidpriemstv [Risk minimization of innovative activity in the system of improvement of economic security of agricultural enterprises]. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Seriya "Ekonomichni nauky" – Visnyk of Chernihiv State Technological University. Series „Economics”*, no. 3, pp. 83–90 (in Ukrainian).
2. Fedulova, L.I. (ed.) (2005). *Innovatsiinyi rozvytok ekonomiky: model, sistema upravlinnia, derzhavna polityka [Innovative economic development, model management system, public policy]*. Kyiv: Osnova (in Ukrainian).
3. Odotuk, I. (2002). Yakisnyi riven suchasnykh innovatsiinykh peretvoren v promyslovomu kompleksi Ukrainy [The quality of modern innovative changes in the industrial complex of Ukraine]. *Problemy nauky – Problems of science*, no. 12, pp. 33–36 (in Ukrainian).
4. Amosha, O. (2005). Innovatsiinyi shliakh rozvytku Ukrainy: problemy ta rishennia [Innovative development path Ukraine: problems and solutions]. *Ekonomist – Economist*, no. 6, pp. 28–32 (in Ukrainian).
5. Heets, V.M. (ed.) (2003). *Ekonomika Ukrainy: stratehiia i polityka dovhostrokovoho rozvytku [Ukraine's economy: strategy and long-term development policy]*. Kyiv: Instytut ekonomichnoho prohnozuvannia; Feniks (in Ukrainian).
6. Derii, Zh.V., Zavhorodnia, N.V. (2016). Transparentnist innovatsiinoi diialnosti yak neobkhidna umova isnuvannia ta rozvytku kharchovoi promyslovosti Ukrainy [Transparency of Innovative Activity as a Condition of Existence and Development of Ukraine Food Industry].

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: Ekonomika – Scientific bulletin of Uzhhorod University. Series «Economics», issue 1 (47), vol. 2, pp. 264–267 (in Ukrainian).

7. Poddierohin, A. M., Kornyluk, A.V. (2009). Innovatsii ta yikh finansove zabezpechennia v kharchovii promyslovosti Ukrainy [Innovations and their financial security in food Ukraine]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, no. 11, pp. 94–100 (in Ukrainian).

8. Simakhina, H.O. (2012). Innovatsiini tekhnolohii u kharchovii promyslovosti [Innovative technologies in food industry]. *Kharchova promyslovist – Food industry*, no. 13, pp. 31–34 (in Ukrainian).

9. Mikhailova, Yu.V. (ed.) (2006). *Zbirnyk zakonodavchykh i normatyvnykh dokumentiv z naukovo-tekhnichnoi, innovatsiinoi diialnosti ta transferu tekhnolohii [Collection of laws and regulations on science and technology, innovation and technology transfer]*. Kyiv: UkrINTEI (in Ukrainian).

10. Bohomolova, Y.P., Lukynova, O.A., Stukalo, O.H., Shatokhyna, N.M. (2012). *Ekonomika pishchevoi promyshlennosti (otraslevye i regionalnye osobennosti) [Economics of food industry (industry and regional characteristics)]*. (3rd ed.). Voronezh: VHTA (in Russian).

11. Komelina, O.V. (2009). Napriamky vdoskonalennia finansovoho mekhanizmu zabezpechennia innovatsiinoi diialnosti v Ukraini v suchasnykh umovakh [Areas of improvement of the financial mechanism support innovative investment in Ukraine in modern conditions]. *Investysii: praktyka ta dosvid – Investment: practice and experience*, no. 17, pp. 21–28 (in Ukrainian).

12. Polokhal, V.I. (ed.) (2009). *Stratehiia innovatsiinoho rozvytku Ukrainy na 2010–2020 roky v umovakh hlobalizatsiinykh vyklykiv [The strategy of innovative development of Ukraine for 2010-2020 in Conditions of Global Challenges]*. Kyiv: Parlamentske vydannia. Retrieved from <http://kno.rada.gov.ua>.

13. Tovsta, T.L. (2008). Innovatsiina aktyvnist diialnosti pidpriemstv kharchovoi promyslovosti [Innovation activity of enterprises of food industry]. *Visnyk natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika» – Proceedings of the National University “Lviv Polytechnic”*, no. 628, pp. 326–330. Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/VNULP/Ekonomika/2008_628/51.pdf.

Журба Інна Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії та банківської справи, Черкаський державний технологічний університет (б-р Шевченка, 460, м. Черкаси, 18006, Україна).

Журба Інна Александровна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономической теории и банковского дела, Черкасский государственный технологический университет (б-р Шевченко, 460, г. Черкассы, 18006, Украина).

Zhurba Inna – PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Economics and Banking, Cherkasy State Technological University (460 Shevchenka Blvd., 18006 Cherkasy, Ukraine).

E-mail: dream1977@list.ru